

Ἄληθεια μαγευμένη εἶνε ἡ σπηλιὰ ἐκείνη! Τὸ λογικόν μου ἤρχισε νὰ σαλευθῇ, ἡ καρδιά μου ἐκτυπούσε δυνατώτερα εἰς τὰ στήθη μου, σχεδὸν μοῦ ἤλθεν εἰς στόμα νὰ τῆς εἰπῶ ὅτι δὲν εἶμαι ἀνάστητος!... καὶ ὁ Θεὸς ἤξευρε τι ἄλλο ἀκόμη!— Ἄλλ' ἐξαφνα ἄφησε τὸ χέρι μου καὶ ἀπεμακρύνθη ὀλίγον. Ἐννοίωσα ὅτι κἀπου ἀνέβηκε καὶ ἡ φωνὴ τῆς μοῦ εἶπε πάλιν προστακτικώτερα:

— Ἀγγίζετε λοιπὸν τὸν βράχον ν' ἀναστηθῇ ἡ Μάγισσα!

Μόλις, σχεδὸν χωρὶς νὰ θέλω, ἐκτύπησα τὴν παλάμην ἐπὶ τοῦ βράχου καὶ ἕκαμα τρία βήματα ὀπίσω θαμβωμένος, τυφλωμένος ἀπὸ τὸ ἐξαφνον φῶς, τὸ ὁποῖον ἐπλημύρισε τὴν σπηλιάν, ὡσάν νὰ εἶχε γεινῆ πρᾶγματικῶς θαῦμα. Καὶ ἀνάμεσα εἰς τὸ φῶς αὐτὸ τῆς ἡμέρας διέκρινα μόλις ἐκείνην ὄρθην ἐπάνω εἰς μίαν πέτραν. Διὰ νὰ μὲ τρομάξῃ δῆθεν εἶχε τυλιξῆ τὴν κεφαλὴν τῆς μὲ τὴν πλεκτὴν μαντίλιχ τῆς, τῆς ὁποίας ἡ μαῦρη σκιὰ ἔκκμνε νὰ φαίνονται ζωηροτέρα τὰ χρώματα τοῦ προσώπου τῆς, καὶ τὰ μάτια τῆς νὰ λάμπουν περισσότερον ἀπὸ τῆς Μάγισσας τὰ φαντασιώδη μάτια:

— Σὰς χαρίζω τὴν ζωὴν! μοῦ εἶπε μὲ ὕφος βασιλίσσης, ὡσάν νὰ ἦτο πράγματι ἡ Μάγισσα ἡ ὁποία ἀνεστήθη.

Εἶχα κἀπως συνέλθῃ, ἀν καὶ δὲν ἐννόησα ἀκόμη πῶς εἶχε συμβῆ ὁ ἀφνίδιος φωτισμὸς τῆς σπηλιάς:

— Σὰς εὐχαριστῶ διὰ τὴν μεγαλοδωρίαν, ἀπάντησα μὲ ὕφος ταπεινὸν κλίναν σχεδὸν τὸ γόνυ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἐκείνη ἐπήδησε ξεκκρυσμένη ἀπὸ τὰ γέλοια:

— Οὐφ, δὲν ἤμπορῶ νὰ θασταῶ πλειά. Ὁμολογήσατε ὅμως ὅτι ἔπαιξα λαμπρὰ τὸ μέρος μου καὶ ὅτι ἐτρομάξατε ἔστα σωστά σας ὅταν ἀνετήκωσα τὴν πέτραν κ' ἐμβῆκεν ἐξαφνα τὸ φῶς.

— Δὲν τὸ ἀρνοῦμι αὐτό, ἀπεκρίθην, καὶ δὲν εἶχα ἄδικον νὰ τρομάξω.

— Γιὰ μιὰ στιγμή ἐνομίσατε ὅτι πράγματι ἀνεστήθηκε ἡ Μάγισσα.

— Καὶ ἀκόμη τὸ νομίζω! καὶ τὴν ἐκύτταξα κατὰ πρόσωπον.

— ὦ! ἔχομεν καὶ ῥομαντικὰς ὑπερβολὰς!... Πᾶμε ὅμως τόρκα νὰ εὐρωμεντὸν πατέρα μου ὁ καυμένος θὰ ἐβχρέθηκε νὰ μᾶς προσμένῃ.

Ὁ καλόβολος γείτων μου ἐκάπνιζε τὸ σιγάρον του ἐν ἡσυχίᾳ. Ἐγέλασεν ὅταν μὲ πολλὴν χάριν τοῦ διηγῆθῃ ἡ κόρη του πῶς μὲ εἶχε τρομάξῃ, καὶ μοῦ ἐξήγησεν ὅτι ἐπάνω ἀπὸ τὴν σπηλιάν εἶνε μία τρύπα, ἡ ὁποία κλείει ἐντελῶς μὲ μίαν πέτρα. Τὴν τρύπαν αὐτὴν φαίνεται ὅτι τὴν εἶχαν κάμῃ ἄλλοτε οἱ ποιμένες, οἱ ὁποῖοι κατέφυγαν εἰς τὴν σπηλιάν, καὶ ἐχρησίμευεν ὡς φωταγωγός...

[Ἐπεται συνέχεια.]

ΑΠΟ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ ΕΙΣ ΟΛΥΜΠΙΑΝ

Ἐπιστολαὶ πρὸς φίλον.

ΙΔ'

Πάτριαι, τῇ 1 Μαΐου.

Ἦκουσα πάντοτε τοὺς κατοίκους τῶν Πατρῶν ἐπαινοῦντας τοσοῦτον τὴν πόλιν των, ὥστε προτοῦ τὴν ἐπισκεφθῶ ἀπέδιδον μέρος τῶν ἐπαίνων ἐκείνων εἰς τὸν πατριωτικὸν ἐνθουσιασμόν. Σήμερον ὁμολογῶ ὅτι αἱ τοιαῦται μοι ἐπιφυλάξεις ἦσαν ἀνυπόστατοι. Εἶναι ἀληθῶς ὠραία ἡ πόλις τῶν Πατρῶν. Δὲν λέγω ὅτι θὰ ἐπροξένηι καὶ εἰς σὲ ἐρχόμενον κατ' εὐθείαν ἐκ Παρισίων ὅσην ἐντύπωσιν ἐπροξένησεν εἰς ἐμὲ ἐπιστρέφοντα ἐκ τῶν περιπλανήσεών μου, ἀλλὰ φρονῶ ὅτι ὅπως δῆποτε ἤθελε σὲ εὐχρεστήσει. Καὶ ὅμως μένει πάντοτε ἀληθές (κατὰ τὸν Σαικσπέρον καὶ πάλιν,) ὅτι κελὸν ἀπολύτως καὶ ἄνευ συγκρίσεως πρὸς ἄλλο δὲν ὑπάρχει: Nothing is good, I see, without respect. (Ἐμπορος τῆς Βενετίας.)

Διὰ τοῦτο συνιστῶ πάντοτε εἰς τοὺς θέλοντας ἐκ τῶν ξένων φίλων μου νὰ ἐπισκεφθῶσι τὴν Ἑλλάδα, νὰ μὴ ἔλθωσι κατ' εὐθείαν μέσῳ Μασσαλίας, ἀλλὰ μέσῳ Τουρκίας διὰ Κωνσταντινουπόλεως. Ἀποφεύγουν οὕτω τὴν ἐνόχλησιν τῆς θαλάσσης, καὶ πρὸς τούτοις— τοῦτο δὲ εἶναι τὸ μυστικόν μου,—ἀλλάσσουν τὸ σημεῖον τῆς συγκρίσεως. Ἐρχόμενός τις ἀπ' εὐθείας ἐκ Παρισίων νομίζει ὅτι ἡ Εὐρώπη τελειώνει ἐνταῦθα, ἐνῶ ὅτε ἔρχεται ἐκ Τουρκίας βλέπει ὅτι ἡ Ἑλλάς εἶναι ἀρχὴ τῆς Εὐρώπης. Τοῦτο δὲ ἀποτελεῖ, φρονῶ, οὐσιώδη διαφορὰν.

Αἱ πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως Πάτριαι κατεῖχον τὸ ἄνω μόνον μέρος τῆς σημερινῆς πόλεως, περὶ τὰ τείχη καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ ὑπερκειμένου φρουρίου. Ὅτε οἱ Τούρκοι ἀπῆλθον, ἀφήκαν εἰρήνια καὶ οὐδὲν ἄλλο. Ἴσως ὅμως κατὰ τοῦτο συνετέλεσαν εἰς τὴν ταχύτεραν τῆς πόλεως ἐπανόρθωσιν, ἀναλαβόντες αὐτοὶ τὸ ἔργον τῆς καταδάφισεως προτοῦ ἀρχίσῃ τὸ τῆς ἀνοικοδομήσεως. Τώρα αἱ Πάτριαι ἐκτείνονται μέχρι τῆς θαλάσσης, κατέχουν δὲ τὸν χῶρον τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς πόλεως. Αἱ κάτω συνοικίαι εἶναι ἀξιολογώτεροι, ἀλλ' ὅμως ζηλεύω τὴν θέαν τῶν οἰκιῶν εἰς τὸ ἄνω μέρος ἐπὶ τοῦ λόφου, ὅστις εἶναι καὶ οὗτος παρέκτασις τοῦ μεγαλοπρεποῦς Παναχαικοῦ ὄρους ὀρθουμένου ὑπεράνω τῶν Πατρῶν εἰς ὕψος 1927 μέτρων.

Οἱ κάτοικοι τῶν Πατρῶν ὀφείλουν ἀνδριάντα εἰς τὸν Καποδίστριαν, καθὸ τρίτον θεμελιωτὴν τῆς πόλεως των. Εἰς ἐκείνην ὀφείλεται τὸ ἐξαιρετικὸν σχέδιον τῆς νέας πόλεως. Αἱ ὕδοι, καλῶς χαραχθεῖσαι, εἶναι ἀρκούντως εὐρεῖαι. Μία αὐτῶν φέρει τὸ ὄνομα τοῦ Μαιζῶνος, δικαίως δὲ

τούτο, διότι ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Γάλλου στρατηγού ἔλαβε κατὰ τὸ 1828 ἡ Ἑλλάς τὰς κλεῖς τῶν Πατρῶν, τελευταίου καταφυγίου τῶν Τούρκων ἐν Πελοποννήσῳ. Αἱ ὁδοὶ ἀπολήγουν ὅλαι εἰς δενδρόφυτους πλατείας ἢ εἰς τὴν παρχλίαν, προκυμαία δὲ μακρὰ περικλείει τὸν λιμένα, ὅπου οἱ πυκνοὶ τῶν πλοίων ἱστοὶ μαρτυροῦν τὴν κίνησιν τοῦ ἐμπορίου.

Τὴν κεντρικὴν τῆς πόλεως πλατεῖαν κοσμοῦν συμβολικὰ συμπλέγματα καὶ ἀναβρυτήρια ἐκ μετάλλου, σημεῖα τοῦ ζήλου τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν πρὸς ἐξευρωπαϊσμόν τῶν Πατρῶν. Τὸ κυριώτερον ὅμως τῆς πλατείας ταύτης κόσμημα εἶναι κομψὸν νεόδμητον θέατρον. Λεωφόρος δενδρόφυτος ἀναβαίνει μέχρις ἄλλης πλατείας κοσμουμένης ἐπίσης μετ' ἀγαλμάτια μετάλλινα, πρὸς δὲ— τὸ καὶ καλλίτερον— μετ' ἁμῶν καὶ ἄνθη. Ἐκεῖ συνέρχονται οἱ κάτοικοι πρὸς περίπατον καὶ πρὸς ἀπόλαυσιν τῆς θαυμασίας θέας τῆς θαλάσσης, ἣτις ἐκτεινομένη ὑπὸ τοὺς πόδας σου ἀλλάσσει ἀνά πᾶσαν στιγμὴν τὸ χρῶμα ὑπὸ τὰς ἀκτῖνας τοῦ δύνοντος ἡλίου. Ἀπόψε συνώδευον τὸν δίσκον τοῦ μικρὰ χρυσοπόρφυρα νέφη ἐν τῷ μέσῳ οὐρανοῦ διαυγοῦς, τοῦ ὁποίου ἄδυνατῶ νὰ ὀρίσω διὰ λέξεων τὰς ἀλληλοδιαδόχους ἀποχρώσεις. Ἀντικρῦ, τὰ βουνὰ τῆς Αἰτωλίας βυθίζουσι ἀποτόμως τοὺς πόδας των εἰς τὴν θάλασσαν, ὑπεράνω δὲ τῶν κορυφῶν των φαίνονται τὰ ἀπέχοντα ὄρη τῆς Ἀκαρνανίας, καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ ἢ χιονοσκεπῆς κορυφὴ τοῦ Παρνασσῶ. Ἀριστερῶθεν δὲ τὸ ὑψηλὸν ὄρος τῆς Κεφαλληνίας θέτει φραγμὸν εἰς τὸν ὀρίζοντα καὶ συμπληροῖ τὸ ἐξάισιον πανόραμα.

Ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως τῆς πόλεως, φαίνεται μικρὸς ὁ ἀριθμὸς τῶν 34000 ψυχῶν, τῶν ἀποτελουσῶν τὸν πληθυσμὸν τῆς κατὰ τὴν ἐπίσημον ἀπαρίθμησιν. Δὲν εἶναι ἄλλως ἀπίθανον ὅτι περιέχει πλείστους. Αἱ ἀπογραφαὶ δὲν εἶναι εὐκόλοι ἐν Ἑλλάδι, τὰ δὲ πορίσματα των εἶναι συνήθως ὑποδεέστερα μᾶλλον ἢ ὑπέρτερα τῆς ἀληθείας, καθόσον ὁ λαὸς δὲν ἐνοεῖ εἰσέτι τὴν χρησιμότητα τῆς στατιστικῆς, ὑποπτεῖ δὲ ὅτι ὑποκρύπτει ἢ ἀπαριθμηθεὶς σκοποῦς φορολογίας ἢ στρατολογίας. Ἄλλως δὲ οἱ ἄνθρωποι δὲν προθυμοποιῶνται νὰ διευκολύνωσι τὸ ἔργον τοῦ ἐξεταστοῦ, ὅστις ἔρχεται πολυπραγμονῶν καὶ ἐρωτᾷ τὴν ἡλικίαν σου, τὴν ἡλικίαν τῶν τέκνων σου, τὸν ἀριθμὸν των, ἐὰν γνωρίζεις νὰ γράφῃς καὶ ν' ἀναγινώσκῃς καὶ Κύριος οἶδε τί ἄλλο. Ἴσως εἶνε κέρδος ὅτι δυνήθῃ τις νὰ ἀποκρύψῃ. Παρεκτὸς τούτου ὑπάρχει καὶ ἡ πρόληψις ὅτι ἡ ἀρίθμησις εἶναι κακὸς οἰωνός. Ἐὰν συναντήσῃς πικληκάρια χορεύοντα ἐπὶ τῆς γλῶσσης, πρόσσεχε μὴ τὰ μετρήσῃς, καὶ μήτε τὰ περικυκλοῦντα τὴν μητέρα των παιδιὰ εἰς τὴν θύραν τῆς καλύβης τῆς, — ἢ τού-

λάχιστον πρόλαβε νὰ ἐκφράσῃς εὐχὴν πρὸς ἀποτροπὴν τῆς βασκανίας.

Αἱ Πάτραι περιεῖχον δέκα μόνον χιλιάδας κατοίκους ὅτε ἦλθεν ἐνταῦθα ὁ Leake κατὰ τὸ 1805, ἦσαν δέ, λέγει, ἡ πολυπληθεστέρα πόλις τῆς Ἑλλάδος πρὸς μεσημβρίαν τῶν Ἰωαννίνων. Ἀνελάμβανε τότε ἐκ τῆς καταστροφῆς τὴν ὅποιαν πρὸ τριακόντα καὶ πέντε ἐτῶν εἶχον ἐπιφέρει τὰ στρατεύματα τοῦ Σουλτάνου, ὅτε ἦλθεν πρὸς τιμωρίαν τῶν Ἑλλήνων διὰ τὴν κατὰ τὸ 1770 ἐπαναστατικὴν ἀπόπειραν, τὴν ὑποκινηθεῖσαν διὰ τῆς παρατόλμου ἐστρατείας τῶν Ρώσων ὑπὸ τὸν Ὀρλώφ. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, ἰδίως ὑπὸ τοὺς Ρωμαίους, ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως ἦτο, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, σπουδαῖος· ἀλλ' ὅμως ἐν ἐλλείψει ἀκριβῶν περὶ τούτου εἰδήσεων καὶ λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς τότε καὶ σήμερον περιοχῆς τῆς, δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι δὲν ὑπερέβαινε κατὰ πολὺ τὸν σημερινὸν ἀριθμὸν κατοίκων. Ἄς εὐχόμεθα ὅτι βαθμηδὸν ἡ νέα πόλις θὰ ὑπερακοντίσῃ κατὰ τὴν ἀκμὴν τὴν ἀρχαίαν.

Ὅποσα καὶ ὁποῖα συμβάντα διεδραματίσθησαν ἐνταῦθα ἀφοῦ ὁ Πατρεύς, περισυιάξας τοὺς κατοίκους τῶν παρακειμένων πόλεων ἐντὸς τῆς ἐυρυνθείσης Ἀρόης, ἔδωκεν εἰς αὐτὴν τὸ ὄνομά του. Σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, ὑποταχθεῖσα εἰς τὸν Κάσσανδρον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, λυτρωθεῖσα διὰ τῶν ἰδίων ἀγῶνων ἀπὸ τὸν Μακεδονικὸν ζυγόν, πολλὰ παθοῦσα κατὰ τὸν πόλεμον μετὰ τὸν Ἀχαιῶν καὶ Ρωμαίων, ἡ πόλις τῶν Πατρῶν εἶχεν ἤδη ἐκπέσει τῆς ἀρχαίας λαμπρότητος, ὅτε μετὰ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος ὑπέστη καὶ αὕτη τὴν κυριαρχίαν τῆς Ρώμης. Ἄλλ' ἐπεφυλάσσοντο εἰς τὰς Πάτρας νέαί τύχαι ἐπὶ Αὐγούστου. Ὁ νικητὴς τοῦ Ἀκτίου μετέτρεψε τὴν Ἑλληνικὴν πόλιν εἰς Ρωμαϊκὴν ἀποικίαν χορηγήσας προνόμια ἅτινα, προστιθέμενα εἰς τὰ πλεονεκτήματα τῆς γεωγραφικῆς θέσεώς τῆς, δὲν ἠδύναντο ἢ νὰ τὴν ἀνυψώσωσιν εἰς περιωπὴν ἐξαιρετικὴν κατὰ τὰ μέρη ταῦτα τῆς ὑποδουλωθείσης Ἑλλάδος. Εἰς ἀποζημίωσιν τῆς ἀπολεσθείσης ἐλευθερίας αἱ Πάτραι ἀπήλαυσαν μακρὰν περίοδον ὕλικῆς εὐημερίας, μὴ διακοπιῆσαν καὶ ὑπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς αὐτοκράτορας. Ἀπόδειξιν τούτου ἔχομεν ἐν τῷ προσώπῳ τῆς πλουσίας γῆρας Δανηιλίδος, ἣτις γνωρίσασα εἰς Πάτρας Βασίλειον τὸν Μακεδόνα, ὅτε οὐδὲν εἰσέτι προήγγελλε τὴν μέλλουσαν ἀνυψώσιν του, ἔπεμψε μετέπειτα πρὸς τὸν νέον αὐτοκράτορα δῶρα, τῶν ὁποίων οἱ χρονογράφοι διέσωσαν τὴν περιγραφὴν. Αὕτη δὲ καὶ μόνῃ ἡ περιγραφὴ ἀρκεῖ εἰς ἔνδειξιν τῆς τότε ἀκμῆς τῆς ἐνταῦθα βιομηχανίας. Ἡ κατασκευὴ ἰδίως βαμβάκερων καὶ μεταξωτῶν ὑφασμάτων ἦτο κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας διὰ τὰς Πάτρας ὅ,τι ἡ σταθρὶς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας.

Αἱ Σταυροφορίαι, ἰδίως δὲ ἡ τετάρτη Σταυροφορία, εἶναι ἡ ἀφετηρία νέας ἐποχῆς. Ἐκτοτε ἐπέρχονται δεινὰ περιπέτεια καὶ συμφοραὶ ἀλλεπάλληλοι, μέχρι τῆς ἀνακτῆσεως τῆς ἀνεξαρτησίας κατὰ τὸ 1828. Ἰππῶται Γάλλοι, δεσπότηαι Ἕλληνες, βαῖλοι Βενετοί, πασάδες Τούρκοι ἀνύψωσαν ἕλαστος τὴν σημαίαν του ἐπὶ τοῦ φρουρίου τῶν Πατρῶν.

Οἱ ἐγχώριοι ἀποδίδουν συνήθως εἰς τοὺς Βενετούς τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ φρουρίου τούτου, πιθανώτερον ὅμως ὅτι τὸ ἀνήγειραν οἱ Βιλαρδουῖνοι ἐπὶ τοῦ χώρου ἀρχαιότερου Βυζαντινοῦ ὀχυρώματος. Τὸ σχέδιόν του, καὶ αὐτὰ ἔτι τὰ ἐντὸς τῶν τειχῶν ἀνευρισκόμενα τεμάχια ἀρχαίας γλυπτικῆς, φαίνονται μαρτυροῦντα τὴν φρουδαλικὴν κατασκευὴν του. Ἴσως δὲ καὶ οἱ Βενετοὶ ἐπέξετειναν βραδύτερον τὸ οἰκοδόμημα τῶν Φράγκων.

Ἡ πόλις τῶν Πατρῶν δὲν ἔλαβε μέρος μικρὸν εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ 1821. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος αὐτῆς Γερμανὸς ὕψωσε πρῶτος τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας, ὑπῆρξε δὲ εἰς ἓκ τῶν κυριωτέρων διοργανωτῶν τῆς Ἐπαναστάσεως. Ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν αὐτοῦ καὶ ἄλλων ἀρχηγῶν ὀνομαστῶν οἱ Ἕλληνες ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν, ἀλλ' οἱ Τούρκοι κλεισθέντες ἐντὸς τοῦ φρουρίου ἀντέστησαν ἐπιτυχῶς εἰς τὰς προσβολὰς τῶν ἐπαναστατῶν, πολλὰς δὲ πολιορκηθέντες κατῴρθωσαν νὰ διατηρηθῶσιν ἐκεῖ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ἀγῶνος.

Τὸ φρούριον τοῦτο χρησιμεύει τὴν σήμερον ὡς φυλακὴ. Τοιοῦτος ἐν γένει ὁ προορισμὸς ὅσων φρουρίων διεσώθησαν ἐκ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Εἶδον ἄλλοτε τὰ τοῦ Παλαμηδίου καὶ τῆς Χαλκίδος, σήμερον δὲ ἐπισκέφθην τὸ τῶν Πατρῶν. Οὐδὲν θλιβερώτερον τῆς ἐντυπώσεως, τὴν ὅποιαν προξενεῖ τῶν δεσποτικῶν τούτων ἡ θέα. Ἀνάγκη μετὰ λύπης νὰ ὁμολογήσω, ὅτι ὡς πρὸς τὸ κεφάλαιον τῶν φυλακῶν εὐρισκόμεθα εἰσέτι ἐνταῦθα ἐν πλήρει μεσαιῶνι. Ἀπόπειραι πρὸς βελτίωσιν αὐτῶν δὲν ἔλειψαν, ἀπ' ἐναντίας ἀφότου ἐβασίλευσεν ὁ Ὄθων μέχρι τῆς σήμερον δὲν ἔπαυσαν αἱ περὶ τούτου φροντίδες· ἐταιρίαι ἰδιωτικαὶ συνεκροτήθησαν, ἐδημοσιεύθησαν πραγματεῖαι διάφοροι καὶ περιοδικὰ εἰδικὰ, συζητήσεις εἰς τὰς βουλάς ἐγένοντο, ἐπιτροπαὶ καὶ ἀποστολαὶ ἐψηφίσθησαν, ἀλλ' ὅμως πάντα ταῦτα εἰς οὐδὲν εἰσέτι ριζικὸν μέτρον ἀπέληξαν. Δυστυχῶς καὶ τοῦτο τὸ ζήτημα ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν οικονομικῶν. « Δεῖ δὴ χρημάτων », ἐνόσφ δὲ τὸ ἰσσοκλές τοῦ προϋπολογισμοῦ δὲν πραγματοποιεῖται, αἱ ἑλληνικαὶ κυβερνήσεις δὲν ἀποφασίζουσι τὴν συνολογῆσιν δανείου χάριν τῶν φυλακῶν. Ἐντούτοις ἡ τοιαύτη δαπάνη δὲν θὰ ἦτο περιττὴ οὔτε ἄσκοπος. Ὑπὸ τὴν ἐνεστῶσαν κυβερνήσιν (1884) ἐγένοντο ἀπόπειραι πρὸς βελτίωσιν τοῦ διοργανισμοῦ τοῦ προσωπικοῦ καὶ πρὸς εἰσαγωγὴν μεταρρυθμίσεων τινῶν εἰς φυλακὴν νεωστὶ συστηθεῖσαν εἰς Ἀθήνας, εὐρέθη δὲ

καὶ φιλάνθρωπος γενναϊόδωρος, ὁ κ. Συγγρός, ὅστις ἐχορήγησε τὰ ἀναγκαῖα χρήματα πρὸς ἀνεργεσιν φυλακῆς προτύπου εἰς Ἀθήνας, ⁽¹⁾ ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἀρκοῦν, οὔτε δυνάμεθα νὰ περιμένωμεν ἐκ τῆς ἰδιωτικῆς γενναϊοδωρίας τὴν κατασκευὴν ὅσων φυλακῶν ἔχομεν χρεῖαν καὶ τὴν εἰς αὐτὰς εἰσαγωγὴν συστήματος μὴ ἀναξίου ἔθνους ἐκπολιτισθέντος. Εἶναι ἔργον τοῦ Κράτους ἡ διόρθωσις τῆς παρούσης ἐλλεινῆς καταστάσεως τῶν φυλακῶν. Ἡ τοιαύτη ἀσχημία μᾶς φέρει ὄνειδος καὶ πρέπει νὰ παύσῃ πλέον.

Αὐτὴ ὑπαίθρος, περικυκλωμένη ἀπὸ τοίχους ὑψηλοῦς, μαυρισθέντας ἐκ τῆς πολυκαιρίας καὶ τῆς ὑγρασίας, — εἰς τοὺς παχυτάτους τούτους τοίχους παράθυρα, μὲ κιγκλίδας σιδηρᾶς, διὰ τῶν ὁποίων δυσκόλως εἰσέρχεται ὀλίγον φῶς εἰς δωμάτια σκοτεινὰ, ὑγρὰ καὶ δυσώδη, χωροῦντα μόνις τοὺς ἐντὸς αὐτῶν συσσωρευομένους καταδικούς, — ἰδοὺ ἐν ὀλίγοις τί βλέπετε εἰσερχόμενος ἐντὸς τοῦ ἐνδοτέρου περιβάλλου τοῦ φρουρίου τῶν Πατρῶν.

Οἱ φυλακισμένοι φέρουσι ἕκαστος τὰ ἐνδύματά του, δὲν ὑπάρχει δὲ ἑμοῖομορφος ἐνδυμασία χορηγομένη ἀπὸ τὰς ἀρχάς, οὔτε κανονισμὸς ἐπιβάλλων τὴν καθαρότητα ἢ τὴν ἐργασίαν. Ἐκκιστος ἐργάζεται ὅπως δύναται καὶ ὅταν θέλῃ. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ κατὰδικοι καταγίνονται εἰς τὴν ξυλογλυπτικὴν, ἠγόρασα δὲ σήμερον διὰ σὲ πίπαν ἔχουσαν κοσμήματα συμβολικὰ, εἰς τὰ ὅποια δὲν ἔ' ἀνεύρησ τὰς παραδόσεις τοῦ Φειδίου καὶ τοῦ Παιωνίου. Ἡ ἐργασία αὕτη γίνεται δι' ἀτελοῦς μαχαϊριδίου, ἐγχωρίου κατασκευῆς. Ἀλλὰ καὶ τὰ μαχαϊριδία ταῦτα ἀποτελοῦν πρόσθετον κίνδυνον εἰς τὴν φυλακὴν, ὅπου ρήξεις αἱματραῖαι γίνονται ἐνίοτε μεταξύ τῶν φυλακισμένων. Ἀληθές ὅτι καὶ ἐν ἐλλείψει μαχαίρας δύνανται οὗτοι νὰ μεταβάλλωσιν εἰς ὄπλα φοβερὰ καρφία ἢ χάλικας, ὅξυνοντες τὴν ἄκραν των. Ὡς πρὸς ἐπιτήρησιν δὲ, μόνος αὐτῆς σκοπὸς φαίνεται ἡ πρόληψις τῆς ἀποδράσεως τῶν φυλακισμένων.

Εἰς τὸ φρούριον τοῦ Παλαμηδίου εἶδα τοὺς καταδικίους καθ' ἣν ὥραν ἐπιτρέπεται νὰ ἐξέρχωνται εἰς τὴν αὐλὴν. Εἶναι αὕτη εἶδος φρέατος περικυκλωμένου ἀπὸ τὰ δεσμοτῆρικα. Ἀπὸ τὰς στέγας αὐτῶν ἔβλεπα κάτω εἰς τὴν αὐλὴν τοὺς φυλακισμένους. Μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν τινὲς καταδικασθέντες εἰς δεσμὰ ἰσόβια ἢ καὶ εἰς θάνατον. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι περιμένουν ἐνίοτε ἐπὶ μῆνης ἢ καὶ ἔτη τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ποινῆς ἢ τὴν χάριν των. Ἐντὸς τοῦ στενοῦ τῆς αὐλῆς χώρου ἐσχηματίζουσι οἱ πληροῦντες αὐτὴν κατὰδικοὶ διαφόρους ὁμάδας. Ἐδῶ τινες ἔπαιζον τάβλι, ἄλλοι παρέκει χαρτίαν, — πλησίον αὐτῶν, καθήμενος ἐπὶ χαμηλοῦ σκαμνίου, εἰς γέρον κατεγίνετο μετὰ προ-

(1) Κατὰ τὰς ἑλληνικὰς ἐφημερίδας ὁ θεμέλιος τῆς φυλακῆς ταύτης λίθος ἐτέθη κατὰ μῆνα Ἰαννουαρίου τοῦ 1885.

σοχής εἰς τὴν ξυλογλυπτικὴν του, — ἄλλος, σταυροποδητὴ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐπροσπάθει νὰ διορθώσῃ μὲ τὴν βελόνην τὴν κατεσχισμένην φουστάνελαν του, — ἄλλος δὲ πάλιν, ὄρθιος εἰς μίαν ἄκραν, κρατῶν λαοῦτον εἰς χεῖρας, διέχεεν εἰς τὴν μεμολυσμένην ἐκείνην ἀτμοσφαῖραν μέλος θλιβερόν, τὸ ὅποιον ἐπηύξανε τὴν μελαγχολίαν τοῦ ὄλου θεάματος. Ὑπεράνω δὲ τῆς αὐλῆς, ἐπὶ γεφύρας ἐναερίου στηριζομένης εἰς τὰ ἐκατέρωθεν ἐπίπεδα στεγάσματα τῶν δεσμοτηρίων, ὁ σκοπός, νέος ὑγιῆς καὶ ροδοκόκκινος, φέρων κομψῶς τὴν στρατιωτικὴν στολὴν του, ἐπεριπάτει ἄνω καὶ κάτω, τὸ ὄπλον ἐπ' ὤμου.

Εἰς τὰς φυλακάς μας δὲν βλέπεις συχνάκις τοὺς τοσοῦτον συνήθεις ἀλλαχῶ τύπους ἀνθρώπων ἀπεσκληρυμένων εἰς τὸ ἔγκλημα. Ὑπάρχουν καὶ τοιοῦτοι, ἀλλὰ σπάνιοι. Οἱ πλεῖστοι εἶναι ὅποιοι οἱ φυγόνικοι καὶ φυγόποιοι, περὶ τῶν ὁποίων σοῦ ἔγραψα ἄλλοτε. Μία στιγμή ἐξάψεως, ἡ μάχαιρα πρόχειρος εἰς τὴν ζώνην, ἡ ἔμφυτος εἰς τὸν ἄνθρωπον θηριωδία εὐρίσκουσα ἀνεμπόδιστον διέξοδον — καὶ ἰδοὺ διεπράχθη τὸ ἔγκλημα. Καθόσον ὁμως ἐκπολιτιζόμεθα τὰ πράγματα ἀλλάσσουν φάσιν, ὁ ληστής ἐκλείπει, τὸν διαδέχεται δὲ ὁ κοινὸς δολοφόνος καὶ ὁ δηλητηριαστής. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον θ' ἀποκτήσωμεν καὶ ἡμεῖς τάξεις ἐγκληματιῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ.

Σήμερον καθ' ἣν ὥραν ἐπεσκέφθην τὸ φρουρίον τῶν Πατρῶν οἱ φυλακισμένοι ἦσαν κλειστοὶ ἐντὸς τῶν δεσμοτηρίων, ὅτε δὲ εἰσῆλθα εἰς τὴν αὐλὴν ἐξεπλάγην ἰδὼν θέαμα ὄλως διάφορον ἐκείνου τὸ ὅποιον ἐπερίμενα. Τρεῖς νέαι Γύφτισσαι ἀνθοστεφεῖς ἐχόρευον, ρυθμίζουσαι τὰ ἔμμετρα καὶ βραδέα βήματά των κατὰ τὸν ἦχον ἄσματος ἀλλοκότου. Τὰς κιγκλίδας τῶν παραθύρων ἐσεπάζον ἔσωθεν αἱ κεφαλαὶ τῶν καταδικῶν, οἵτινες συνωθούμενοι ἔβλεπον μετὰ προσοχῆς καὶ μὲ χεῖλη μειδιῶντα τὰ σχήματα καὶ τὰ κινήματα τῶν χορευτριῶν. Ἡρώτησα ἐθαμβὸς τὸν ὑπαξιωματικὸν ὅστις μὰς συνώδεε τι σημαίνει τοῦτο; — Πρωτομαϊὰ σήμερον. Ἄς χαροῦν καὶ αὐτοὶ οἱ κακόμοιροι!

Μοῦ εἶχε φύγει ἀπὸ τὸν νοῦν ὅτι σήμερον εἶναι ἡ πρώτη Μαΐου. Ἐπανεῖδα βραδύτερον εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως τὰς Ἀθιγγανίδας. Ὑπὸ τὰς τείχη τοῦ φρουρίου ὑπάρχει συνοικία *Γύφτων*, οἵτινες κατ' ἐξάφρην ζοῦν μονίμως ἐνταῦθα, μετερχόμενοι τὰ ποιήματα ἐπαγγέλματα ὅσα καὶ οἱ νομάδες ὁμόφυλοι των συνήθως μετέρχονται. Σήμερον αἱ γυναῖκες των ἐπωφελῶνται τῆς πρώτης τοῦ Μαΐου διὰ νὰ κερδίσωσιν ὀλίγα λεπτά. Τοῦλάχιστον κατῶρθωσαν νὰ φέρωσιν εὐθυμίαν τιὰ ἐντὸς τῆς φυλακῆς, ἀνεκάλεσαν δὲ καὶ εἰς τὴν ἰδικὴν μου μνήμην παιδικὰς ἀναμνήσεις.

Πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐορτάζεται χαρμωσῶς ἡ ἐπάνοδος τοῦ Μαΐου. Πολλοὶ ἐνίοτε διέρ-

χονται τὴν νύκτα εἰς τοὺς ἀγρούς διὰ νὰ συνάξωσι τὰ ἄνθη ὑγρὰ εἰσέτι ἀπὸ τὴν δρόσον τῆς αὐγῆς, πλέκουν δὲ τὰ ἄνθη εἰς στεφάνους καὶ τοὺς κρεμοῦν ἐπιστρέφοντες εἰς τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν, ὅπου μένουν κρεμάμενοι μέχρις οὗ τὰ ἄνθη μακρὰνθέντα καταπέσωσι, καὶ νέοι στέφανοι κρεμάσῃσι κατὰ τὸν ἐπόμενον Μαῖον. Ἡ πρώτη Μαΐου εἶναι ἡμέρα χαρᾶς, συχνάκις δ' ἐνέπνευσε τοὺς ποιητὰς μας. Ἄλλ' ἐξ ὧσιν ἐγράφησαν πρὸς ἀνύμνησίν της, οὐδὲν συγκινητικώτερον τῶν θλιβερῶν στίχων τοὺς ὁποίους ὁ Σολωμὸς ἔγραψε μίαν πρώτην Μαΐου διὰ ν' ἀναγγείλῃ εἰς φίλον ἀπόντα τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του:

Τοῦ πατέρα σου ὅταν ἔλθῃς
δὲν θὰ ἰδῆς παρὰ τὸν τάφο.
Εἶμ' ἐμπρὸς του καὶ σοῦ γράτῳ,
'μέρα πρῶ' ἡ τοῦ Μαῖου.

Ὅθ' σκορπίσωμε τὸ Μάι
'πάνω 'ς τ' ἄκακά του στήθη,
γιατὶ ἀπόψε ἀπεκοιμήθη
εἰς τὸν ὕπνο τοῦ Χριστοῦ.

Ἦτον ἦσυχος καὶ ἀκίνητος
ὡς τὴν ὕστερη τὴν ὥρα,
καθὼς φαίνεται καὶ τώρα
ποῦ τοῦ ἔφυγε ἡ ψυχὴ.

Μόνον μιὰ στιγμή πρὶν φύγῃ
'ς τ' οὐρανοῦ κατὰ τὰ μέρη,
ἀργακίνησε τὸ χέρι,
ἴσως γιὰ νὰ σ' εὐχρήθῃ.

ΙΕ'

'Αθῆναι, 2 Μαΐου.

Δὲν ἀνέφερα χθὲς περὶ τῶν ἐκδρομῶν μου εἰς τὰ πέριξ τῶν Πατρῶν, — ἐν πρώτοις εἰς ἀρχαῖον μοναστήριον, γνωστὸν ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *Γηροκαμεῖον*, ἐκεῖθεν δὲ εἰς θελκτικὴν τοποθεσίαν ἐπαξιῶς ἐπονομασθεῖσαν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἰδιωκτητῶν της *Gutland*. Ἐταιρία οἰνοποιίας κατέχει πρὸ τινων ἐτῶν τὸ μέρος ἐκεῖνο. Εἰς τὰ ἄκρα ὄροπεδίῳ πλήρους ἀμπελώνων ὀκοδομήθησαν ἀποθήκη καὶ κακοικία, κείμεναι εἰς τὰ χεῖλη κρημνῶν ἀποτόμου, μεταβληθέντων εἰς κήπους. Αἰλοξοειδεῖς ἀτραποὶ των καταβαίνουν δρημητικῶς μέχρι τῆς πεδιάδος κάτω. Σοῦ συνιστῶ τοὺς δύο τούτους περιπάτους ὅταν ἐπισκεφθῆς τὰς Πάτρας.

"Ἄλλως ἡ ἐξοχὴ εἶναι ὠραία καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις πέριξ τῆς πόλεως. Πανταχοῦ βλέπεις ἀμπελώνας καὶ κήπους περιστοιχοῦντας κομψὰς κατοικίας, μαρτυρούσας καὶ ἔξωθεν τὴν εὐημερίαν τῶν κατοίκων. Τοὺς κήπους τούτους περικλείουν φραγαὶ ἐκ θάμνων, μεταξύ τῶν ὁποίων πλεονάζει ἡ τριανταφυλλέα, τὰ δὲ ῥόδα θάλλουν ἄφθονα κατὰ τὴν ὥραν ταύτην καὶ τὸ ἄρωμά των, συνενούμενον μὲ τὸ ἄρωμα τῶν μοσχοῖτεῶν, εὐωδιάζει τὸν ἀέρα. Εἶναι ἀληθῶς ὠραία ἡ φύσις ἐν-

ταῦθα. Δὲν γνωρίζει τὴν Ἑλλάδα ὁ ἰδὼν τὰς Ἀθήνας μόνον καὶ τὸν διασχίζοντα τὴν ἐκεῖ πεδιάδα ἐλαιῶνα, καὶ τὰ περικλείοντα τὴν πεδιάδα μεγαλοπρεπῆ μὲν ἀλλὰ γυμνὰ ὄρη.

Ἐπεβιάσθημεν εἰς τὸ ἀτμόπλοιον χθὲς τὴν δεκάτην ὥραν τῆς νυκτός, σήμερον δὲ τὸ πρωῒ, περὶ τὰς ἕξ, ἤμεθα εἰς Κόρινθον. Ἡ νέα πόλις ἰδρῦθη κατὰ τὸ 1857 μετὰ τὸν σεισμόν, ὅστις κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος ἀνέτρεψε καὶ κατέστρεψε τὴν παλαιὰν Κόρινθον. Αὕτη, μεσογειοτέρη, κεῖται ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ Ἀκροκορίνθου, μόλις δὲ καὶ μετὰ κόπου ἀνίσταται ἐκ τῶν ἐρείπιων τῆς. Ἡ Νέα Κόρινθος, ἀριθμοῦσα ἤδη τρεῖς περίπου χιλιάδας κατοίκους, φαίνεται προωρισμένη εἰς μέλλον λαμπρότερον, ὅταν τελειωθῶσι τὰ περὶ αὐτὴν ἐκτελούμενα διάφορα ἔργα. Τὸ διὰ Πειραιᾶ ἀτμόπλοιον ἀνεχώρησεν ἐκ Καλαμακίου περὶ μεσημβρίαν, ὥστε εἶχμεν τὸν καιρὸν νὰ ῥίψωμεν ἐν βλέμμα ἐπὶ τῆς μεταμορφώσεως, ἣτις γίνεται ἤδη εἰς τὰ μέρη ταῦτα.

Οἱ ἰδόντες τὴν Ἑλλάδα πρὸ εἴκοσι μόνον ἢ τριάκοντα ἐτῶν πρέπει νὰ ἐπισκεφθῶσι τὸν Ἴσθμόν τῆς Κορίνθου διὰ νὰ ἐννοήσωσι τὴν κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο γενομένην πρόοδον. Ἄλλοτε ἢ συνοῦσα τὰς δύο παραλίαις ὁδὸς διέσχίζεν ἔρημον ἀληθῆ. Οὔτε ἄγρος καλλιεργημένος, οὔτε καλύβη ὑπῆρχε καθ' ὅλην τὴν ἀπόστασιν. Παρεκτός τῶν ἐπιβατῶν, οἵτινες διεσταυροῦντο μεταβαίνοντες ἐκ τοῦ ἐνὸς ἀτμοπλοίου εἰς τὸ ἄλλο, δὲν ἔβλεπες ἢ αἰγοδοσκῶς τινας ὀδηγοῦντας τὰ ποίμνια τῶν. Ἐνθυμοῦμαι μάλιστα ἐποχὴν καθ' ἣν ὑπῆρχε φόβος συναντήσεων ὀλιγώτερον εὐαρέστων. Οἱ ἀπὸ διάστημα εἰς διάστημα φρουροῦντες τότε εὐζῶναι προσέθετον μὲν εἰς τὸ γραφικὸν τῆς χώρας, ἀλλ' ἢ παρουσία των καθησυχάζε κατὰ τὸ ἥμισυ μόνον τὸν περιηγητὴν, διότι ἐνέφαινε τὸν πιθανὸν κίνδυνον, πρὸς πρόληψιν ἢ καταπολέμησιν τοῦ ὁποίου ἐφρούρου ἐκεῖ.

Σήμερον ἐκ τῆς μιᾶς θαλάσσης μέχρι τῆς ἄλλης δὲν βλέπεις ἢ σμῆνη ἔργατῶν. Ἐρχονται οὗτοι πανταχόθεν, ἢ δὲ Κόρινθος ἔγεινε καὶ πάλιν τὸ συνεντευκτῆριον τῶν ἐθνῶν. Ὑπὸ τὰς ὀδηγίας μηχανικῶν Γάλλων, Γερμανῶν, Οὐγγρων, Ἑλλήνων διευθυνόντων τὰς ἐργασίας, ὑπάρχουν Ἰταλοὶ, Μυροβούνοι, Ἀρμένιοι, καὶ Τούρκοι ἔτι, ἀναπληροῦντες τὴν ἑλλειψιν χειρῶν ἐγγχωρίων πρὸς τελείωσιν τοσούτων ἔργων διὰ μιᾶς ἐκτελουμένων. Διότι δὲν περιορίζονται εἰς μόνον τὸν Ἴσθμόν τὰ δημόσια ἔργα. Κατηγορεῖται ἐνίοτε ἢ παρούσα Κυβέρνησις ὡς θέλουσα πολλὰ νὰ πράξῃ διὰ μιᾶς, ὑπάρχει ὅμως ἀνάγκη τοιούτων ἔργων χρησίμων εἰς τὴν πρόοδον τοῦ τόπου! Ἄλλ' ἤτο, λέγουσιν, τρόπος ὥστε νὰ γείνωσι τὰ πράγματα βαθημῶδον καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον, οικονομικώτερον καὶ μεθοδικώτερον. Καὶ ὅμως εἶναι τόσῳ φυσικῆ καὶ ἀξέπαινος ἢ ἐπιθυμία τοῦ νὰ προσκο-

λήσῃ τις τὸ ὄνομά του πολλαχόθεν εἰς τὴν αὐξοῦσαν εὐημερίαν τῆς πατρίδος του.

Ἐπὶ τοῦ Ἴσθμοῦ γίνονται ταυτοχρόνως ἔργασίαι πρὸς διάτρησιν τῆς διώρυγος καὶ πρὸς κατασκευὴν σιδηροδρόμου. Γίνονται ἐπιχωματώσεις, τοποθετοῦνται ῥάβδοι σιδηραῖ, ἀνοίγονται αὐλακες, ἀνασκάπτονται ὑπόνομοι πρὸς ἀνατροπὴν τῶν βράχων, παραπήγματα ἀνηγέθησαν εἰς διάφορα μέρη πρὸς κατοικίαν τῶν ἔργατῶν, εἶναι δὲ ἴσως ταῦτα οἱ πυρῆνες κομπολόων αἰτίνας μετὰ τινα ἔτη θὰ καλύψωσι τὰς πρῶν ἐρήμους ἐνταῦθα γαίας. Ἦρχισαν ἤδη ἐδῶ κ' ἐκεῖ νὰ τὰς ἀνασκαύωσιν ἄροτρα καὶ σκαπάναι γεωργικαί, ἐκατέρωθεν δὲ τοῦ Ἴσθμοῦ, παρὰ τὰ δύο μέλλοντα στόμια τῆς διώρυγος, δύο νέα πόλεις θεμελιῶνται ἀπὸ τοῦδε. Εἴκοσι περίπου οἰκοδομαὶ πρὸς τὸ μέρος τῆς Κορίνθου, τετραπλάσαι δὲ καὶ εἰς τὴν ἀντίθετον παραλίαν δίδουν ἀπὸ τοῦδε τὴν ἐλπίδα νέας ζωῆς καὶ ἀναμιμνήσκουν τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἢ Κόρινθος, ἢ ὀλβιωτέρα τῶν Ἑλληνίδων πόλεων, περιεῖχεν ἑκατὸν χιλιάδας κατοίκους. Καὶ διατὶ νὰ μὴ ὄνειροπολῆ τις ἴσῃν καὶ εἰς τὸ μέλλον εὐημερίαν;

Τὰ διάφορα ταῦτα ἔργα ἐπισπεύδονται περισσότερο πρὸς τὴν Σαρωνικὴν τοῦ Ἴσθμοῦ παραλίαν. Ἐκεῖ ὁ σιδηρόδρομος εἶναι ἕτοιμος, ὁ σταθμὸς ἐκτίσθη, ἢ ἀτμομηχανὴ σύρουσα ἀμάξας καινουργεῖς δοκιμάζει ἀπὸ τοῦδε τὴν ἀντίστασιν τῶν σιδηρῶν γραμμῶν, ὁ δὲ κρότος τῆς μηχανῆς τέρπει τὰς ἀκοὰς τῶν εἰς τὰ καφενεῖα τοῦ Καλαμακίου περιμενόντων τὴν ἄφιξιν τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν ἀτμοπλοίου. Ἐντὸς ὀλίγου οἱ ἐπιβάται θὰ διέρχωνται διὰ τοῦ σιδηροδρόμου τὴν μεταξὺ τῶν δύο παραλίων ἀπόστασιν.

Φίλος μου Ἀγγλος, τὸν ὅποιον πρὸ τινων ἡμερῶν συνήντησα εἰς Ἀθήνας, ἐλεηνολόγει τὴν γενομένην βεβήλωσιν, ὡς ἔλεγε, τῆς κλασικῆς μας χώρας. Πῶς! Σταθμὸς σιδηροδρόμου εἰς Ἐλευσίνα, — δέκα λεπτῶν στάσις εἰς Μέγαρα, — γέφυρα σιδηρᾶ εἰς τὰς Σκιρωνεῖας πέτρας, ξενοδοχεῖον τοῦ Σιδηροδρόμου εἰς Κόρινθον, — καὶ ὁ διαυγὴς τῆς Ἑλλάδος οὐρανὸς κηλιδούμενος ἀπὸ καπνὸν γαιανθράκων, καὶ ἀγέλαι χυδαίων περιηγητῶν συνωθούμεναι εἰς τοὺς ἱερούς τόπους, ὅπου οἱ μεμυημένοι ὤφειλον μόνον νὰ προσέρχωνται!

Καλὰ καὶ ἅγια ταῦτα πάντα, ἀλλ' ὅμως (μὴ πρὸς βᾶρος τοῦ Ἀγγλοῦ μου,) προορισμὸς τῆς Ἑλλάδος μόνος δὲν εἶναι τὸ νὰ τὴν ἐπισκέπτανται περιηγηταὶ ἐμπορούμενοι τῆς λατρείας τῆς ἀρχιότητος καὶ ἀρεσκόμενοι νὰ διέρχωνται τὴν γῆν τῆς δι' ὁδῶν δυσβάτων, ὡς προσκυνηταὶ πορευόμενοι μὲ γυμνοὺς τοὺς πόδας εἰς ἅγιον προσκυνητᾶριον!

Δὲν ὠμιλήσαμεν μετ' αὐτοῦ περὶ τῆς διώρυγος, ἀλλ' ὑποθέτω ὅτι καταδικάζει ἐπίσης καὶ ταύτης τὴν ἐπιχείρησιν. Αἱ ἐπερχόμεναι γενεαὶ δὲν

